

Раденко ШЋЕКИЋ*

ИСТОРИЈСКИ РЕВИЗИОНИЗАМ – УПОТРЕБА ИСТОРИОГРАФИЈЕ У (ГЕО)ПОЛИТИЧКЕ СВРХЕ

ABSTRACT: Consideration of historical events and personalities of ten differs from country to country. Historiography and media perception of history is mostly product of a particular social and ideological organization. Through the educational process and by control of media content induces the desired view of historical events and personalities. World wars are often subject to political revisionism.

KEYWORDS: *Historiography, The Great War, the Second World War, (geo)politics, revisionism;*

Увод

Политика обликује како историју тако и историографију. Историографија се своди на сагледавање историјских феномена кроз визуру побједника или поражених. Историчари су често у увјерењу да се труде да пишу на максимално објективан и професионалан начин. Међутим, тренутне импресије, лични идеолошки, догматски ставови,¹ лична политичка оријентација, утицај масовних медија, актуелна политичка дешавања, коришћени извори² – могу утицати да историографски текст донекле „поштримо“ или пак „ублажимо“. Јер, сви смо ми, као појединци, мање или више, подложни персуазији – свјесним или несвјес-

* Аутор је виши научни сарадник у Историјском институту УЦГ.

¹ Историјско знање је у одређеним епохама сматрано за непотребно и недоследно, јер насупрот њему стоје „nadvrijednosti“ zasnovane na ideološkim strastima, koje su saglasne poštovanju „revolucionarnog interesa“ ili „svete nacionalne istorije“. Више у: Andrej Mitrović, „Klio pred iskušenjima i raspravljanje sa Klio“, Ћigoja, Beograd 2001, str. 51.

² Istoričar posredstvom istorijskih izvora dolazi do predmeta svoga interesovanja, što istoričaru stvara i određene poteškoće... Више у: Miomir Dašić, „Uvod u istoriju“, Univerzitetska riječ, Titograd 1988, str. 16.

ним облицима убјеђивања, увјеравања. Тако су и наша дјела из области друштвених наука, често, у мањој или већој мјери и дјела „других фактора“, а не само наша. Стога смо свједоци да, често, у научним радовима провијава апологетска или пак критички обојена нота у односу на историјске личности, друштвене контроверзе или у односу на доминантну политичку концепцију. Ваља имати у виду да је „објективност у историографији аристотеловска средина између пуне идеологије и пуне филологије“ (А. Хелер). Ријетки су историчари који су успјели да се у својим дјелима држе принципа научности и објективног, професионалног приступа струци. Критикујући тзв. ангажовану историографију, у којој је научност угрожавана актуелном политиком. Можда указати на дефиницију једног од оснивача друштвене историје, Лисјена Февра, да је историја наука о садашњости. Живимо у времену у којем многи претендују да буду ексклузивни тумачи „историјских истина“, нарочито ако конформизам, бенефити и опортунитет приступ власти и функцијама ставе изнад професије. Како би рекао Леополд Ранке: (друштвена) „ангажованост – да, али под условом да се претходно буде наука“.

Друштвеним инжењерингом се разматрају покушаји утицаја на друштво у цјелини или на циљане сегменте, друштвене групе. Одувијек је постојала тежња ка прикривеним видовима комуникације и манипулацијом масама, док је данас, захваљујући моћи масовних медија то примило софистициранији и суптилнији облик. Одавно је закључено да су маса и гомила промптне, кратког трајања и да их фундаментално покрећу емоције. Тако да, ако се жели употребити снага масе у креирање друштвених промјена,³ онда се њена енергија мора држати под перманентном тензијом, али не предуго и треба дјеловати промптно (брзо, окретно, проницљиво, спремно, приправно). Наш лични идентитет, наш карактер, од најранијег доба обликују породица, школа, медији, потом идеологија, васпитање, процес социјализације, наслијеђена традиција, опонашања нашег окружења и религија. Рејнолд Нибур, кога називају „теологом естаблишмента“ истицао је да је рационалност (разумност) веома уско расподијељена вјештина и да је посједује мали број људи. Већина људи вођена је само емоцијама и импулсима. „Они међу нама који посједују рационалност морају да створе „неопходне илузије“ и емоционално снажна „општа поједностављења“ да задрже навике простачке на правом курсу“ (Чомски, 2008:15) Како се значајни ис-

³ Енглески историчар Ј. Тревелјан сматра да је „политика резултат а не узрок социјалних промјена“, дакле само један од инструмената и допунских фактора утицаја на друштвене промјене, који дјелују у складу са задацима и потребама друштвено-историјске ситуације. Група аутора, *Globalizacija u ugledalu razvoja, krize i medija*, ELIT, Podgorica, str. 9.

торијски догађаји, деценијама или чак један вијек касније различито сагледавају и медијски перципирају, а таква перцепција употребљава на пољу (гео)политике, може се уочити на примјерима свјетских ратова.

Свјетски ратови као повод и тема политичке перцепције

Први свјетски рат, познат и као Велики рат⁴ је догађај који је умногостружио утицао и трансформисао историју, геополитику, економију. Прије једног вијека се човјечанство први пут срело са феноменом „свјетски рат“.⁵ Од тада се може уочити својеврсно нагло „убрзавање“ историје и невјероватан технолошки напредак на свим пољима. Рат таквих размјера је био доказ да је тадашњи глобални технолошки развој достигао ниво такав да је рат био могућ на читавој планети, захваљујући развоју технологије и комуникација које су га и омогућавале.⁶ Развијене поморске линије, брзи бродови и подморнице и ширење жељезничке инфраструктуре, у комбинацији са почецима развоја ваздухопловства – били су предуслови за рат свјетских размјера. Широка употреба медија (штампа, радио) постаје незаобилазан чинилац ратне стратегије. Од тог периода ратове више не рјешава једна или више битака, већ преваходно привредна моћ зараћених страна. Богатство ресурса државе, логистика и развијена комуникација, које обезбјеђују премаћу на фронту, али и национална кохезија друштва – постају битан фактор у рату, док ће општа мобилизација становништва постати уобичајена.⁷ Уз копно и

⁴ Неки аутори, попут Фромкин Д. (2006.) *Последње лето Европе*, Жагор, Београд, стр. 275. истичу да се Први свјетски рат, који су њемачке вође започеле објављујући рат Русији 1. августа 1914. није завршио све док последњи руски војник није напустио њемачко тло 31. августа 1918.

⁵ Ранији ратови, попут Тридесетогодишњег (1618-1648), Рата за шпанско наслеђе (1701-1714), Седмогодишњег рата (1756-1763) – имали су карактере међународних сукоба, неки су вођени и на неколико континената (у тадашњим колонијама европских држава). Дакле, имали су одлике да по простору и броју учесника добију епитет великих ратова. Али је тек Велики рат у потпуности оправдао тај епитет, и великог и глобалног, свјетског рата.

⁶ Роберт Едгертон наводи да је Кримски рат (1853-1856) довео до смрти милион људи, чиме је држао неславно рекорд по броју огромних жртава све до Првог свјетског рата. С обзиром на број укупног становништва, његов губитак још је очитији: 1850-их на Земљи није живјело више од 1,2 милијарди људи, од тога 26 милиона у Британији, 35 милиона у Француској, 25 милиона у цијелом Османском царству те око 60 милиона у Руском царству. Јацк С. Леву сматра Наполеонове ратове и Кримски рат раним примјером тоталног рата у људској историји. Више у: Edgerton, Robert (2007), *Death or Glory Anderson, Matthew Smith (1966), The Eastern question, 1774-1923: a study in international relations*, London, New York: Macmillan.

⁷ Како истиче Пол Кенеди: „...да је Русима било допуштено да нападну на саму Аустроугарску, или да је Њемцима било омогућено да репризирају свој рат против Фран-

море, као традиционална попришта ратних окршаја, развој авио-индустрије пренијеће ратне операције и у ваздух а у борбена дејства укључиће се нова оружја, попут: пушке магацинке, митраљеза,⁸ торпеда, тенка, бојних отрова, подморнице, пољских телефона, радио везе. Уочи Првог свјетског рата лидери Европе нису успијевали да схвате како су индустријска производња и масовни транспорт промијенили карактер ратовања. Амерички грађански рат је требало да Европљанима послужи као упозорење (алии Кримски прије тога). Европа која је себе тада сматрала центром свијета и која је извозила своја унутрашња ривалства у Африку и Азију у име „цивилизацијске мисије“, била је очигледно неспособна да обрати пажњу на тешке лекције Новог свијета (Моаси, 2014). Први свјетски рат је промијенио политичко-економско лице свијета. Тај рат је трансформисао свијет – из царстава у државе.

Са почетком Великог (Првог свјетског) рата, почела је до тада невиђена пропагандна кампања. Трбало је осмислити неки снажан разлог и мотив који ће оправдати тражени ратни напор, поред разлога одбране националних интереса који сами нису били довољан мотивишући фактор, јер можда нису били очигледни за већину становништва.⁹ Рјешење је нађено у темама које описују наводна звјерства непријатеља, у чему је предњачила пропаганда Велике Британије и Француске. Тада су кроз штампу колале различите, често и фантастичне приче ужаса са циљем утицаја на јавно мњење и на емоције, расуђивање и ставове грађана. Први свјетски рат је уништио не само милионе живота, него и три европска царства – Њемачко, Аустроугарско, Руско, а са урушавањем Отоманске империје, четврто. До Великог рата, центар свјетске моћи био је у Европи; након њега, САД и Јапан¹⁰ су се појавили као ве-

пуске из 1870, док би друге силе остале неутралне, изгледи за побједу у једној или пар битака би били непобитни и коначни. Али је сам систем креираних европских савезништава омогућавао да овај рат не буде брзо одлучен захваљујући ресурсима савезника који су се међусобно помагали“. Више у: Pol Kenedi, *Uspon i pad velikih sila*, CID, Podgorica 1999, str. 291, 293.

⁸ Символ употребе новог оружја у рату представља битка код Омдурмана (Судан) 1898. у којој је британски експедициони корпус под командом лорда Кичинера, коришћењем митраљеза и савремене артиљерије, побиједио вишеструко надмоћнију војску Махдија од Каргума. Британци су тада изгубили 48 а Суданци чак 13.000 војника. Према: Minkler, 2010, 159.

⁹ Пропаганда у вријеме Другог свјетског рата садржавала је мање мржње него она у Првом свјетском рату. Емоционална zasiћеност је била много мања, у чему је предњачила британска пропаганда.

¹⁰ Демонстрација силе америчких топовњача коју је у токијској луци 1853. извео командор Метју Пери, којом је принудила Јапан да након вјековне самоизолације отвори тржиште за европску и америчку трговину, није била значајна у војном већ у економском погледу. Радило се о геоекономији, облику империјалне политике. Минклер, Империје, 2009, 201.

лике глобалне силе. Овај рат је такође био увод у Октобарску револуцију 1917. на простору руске империје, а на одређени начин припремио је атмосферу за долазак фашизма и нацизма. Наводно вјековно супарништво између Словена и Тевтонаца (Германа) коришћено је као хабзбуршко оруђе помоћу кога се та династија одржавала на површини.¹¹

Рат никад није неизбјежан, мада увјерење да јесте може постати један од његових узрока.¹² Први свјетски рат није био неизбјежан како многи закључују, нити је био сасвим случајан, као што тврде други. Џозеф Нај¹³ истиче да је било погрешних процјена о трајању и дубини сукоба, али то није исто што и случајни рат. Рат је 1914. ипак у многим круговима доживљаван као неизбјежан, а фаталистички став је био оспособљен аргументима социјалног дарвинизма према којем би рат требало подржати јер би он „провјетрио ваздух“ као добра лјетња олуја. Као што је Винстон Черчил написао у „Свјетској кризи“: „*Постојало је неко чудно расположење. Незадовољене материјалним просперитетом, нације су се жестоко окренуле раздору, унутрашњем или спољном*“.¹⁴ Раније су само ријетки увиђали катастрофу која се приближавала и могуће размјере и дубину рата.¹⁵

¹¹ „Оно је такође коришћено и као мађарско оруђе којим су мотивисали Њемце да служе њиховим интересима.“ Apen Tejlor, *Habzburška monarhija*, Clio, Beograd 2001, str. 261.

¹² Приликом повлачења аналогије између данашњице са 1914. ваља имати на уму поруку Џозефа Наја, бившег помоћника америчког министра обране: „Међу лекцијама из 1914. је и она да треба бити крајње опрезан према аналитичарима који повлаче историјске аналогije, особито оне с дашком неизбјежности“. Више на: <http://www.tportal.hr/i/na:www.nspm.rs> 14.4.2019.

¹³ Џозеф Нај, „Повратак 2014?“¹³, Политика, 16. јануар 2014. Аутор је професор на Харварду; био је помоћник државног секретара за одбрану САД и председавајући америчког Националног обавјештајног савјета.

¹⁴ Винстон Черчил у раду „Свјетска криза“ даље истиче: „... Националне страсти, прекомјерно уздизане усред опадања религије, пламтјеле су у готово свакој земљи са жестином која би, ако се потискује, експлодирала. Готово сви су могли помислити да свијет жели да пати. Свакако, мушкарци су свуда били жељни да буду одажни“. Више на: <http://www.arhipelag.rs/> 5.3.2019.

Отоманска пobjеда на Галипољу 1915. довела је до оставке британског министра поморства Винстона Черчила и обезбиједила темеље за успон каснијег оснивача модерне Турске, Мустафе Кемала Ататурка. Управо ови региони, јужно од данашње Турске, нашли су се у средишту борби током Првог свјетског рата. Подручје које је 400 година било у дубокој историјској сјени почетком 20. вијека је прерасло у центар кризе какву данас познајемо као Блиски исток. Више на: Dejvid Fromkin „Šta је Prvi svjetski rat učinio Bliskom istoku“ – mir, kojim је okončan svaki mir“, *Vijesti*, 9. фебруар 2014.

¹⁵ Moltke, načelnik njemačkog generalštaba је još 1905. rekao njemačkom caru да ће naredni rat бити: „rat između naroda koji се neće odlučiti u jednoj bici, nego će predstavljati dugu, iscrpljujuću борбу која neće priznati poraz dok sve njene снаге не буду потпуно slomljene; rat koji će, čak i ako ми (Njemačka) изађемо као побједници, наш народ до краја iscrpiti“ – више у: C. Barnett, *The Sword-bearers*, London 1963, str. 34; према: Dž Roberts, *Evropa 1880-1945*, Clio, Beograd 2002, str. 310.

У Британији¹⁶ је прва ратна парола била: „*Посао као и обично*“.¹⁷ Док је Черин, један од посљедњих аустроугарских министара спољних послова, тачно процијенио ствари по судбину монархије.¹⁸ Изјава која се приписује једном од вођа большевика Лаву Троцком: „*Вас можда не занима рат, али ви занимате њега*“ - у најбољем одсликава ратну атмосферу и еуфорију.¹⁹ Чак и након огромних људских губитака на ратиштима, један њемачки социолог је истицао: „*Овај рат тиче се части а не територијалних и економских добити*“.²⁰ Ово је био национални рат највећих размјера до тада.²¹ Недуго након избијања рата, када су њемачког канцелара Теобалда фон Бетман-Холвега питали да објасни шта се у ствари догодило, одговорио је: „*О, кад бих само знао!*“ Можда да би себе ослободио кривице, тврдио је „*да је рат био неизбјежан*“.²²

Могло би се констатовати да је Велики рат у својим реалним околностима био судар технологије 20. вијека са тактиком и стратегијом 19.

¹⁶ Почетком 20. вијека, тадашња економија је постајала све сложенија, са развојем комплексног међународног финансирања. Британија је увидјела важну улогу лондонског Ситија у свјетском банкарству, телеграфији и систему поморског осигурања као потенцијално одлучујуће оружје када се сједини са моћи Краљевске морнарице. Уколико би избио рат са Њемачком, ове мреже, сматрало се, могле би да се употријебе да одрже британску економију док би скршиле њемачку привреду. Tim Harford, *Financial Times* www.ft.com 14.6.2019.

¹⁷ Док су економисти у Њемачкој доводили у сумњу спремност државе за дуготрајан рат, истичући да: „*чак нисмо припремили ни муницију за рат већих размјера*“ - Н.С. Meyer, *Mitteleuropa in German Thought and Action 1815-1945*, The Hague 1955, str. 123; према: Dž Roberts, *Evropa 1880-1945*, Clio, Beograd 2002, str. 314.

¹⁸ Черин је у том контексту истакао слједеће: „*Морали смо да умремо. Могли смо да бирамо начин на који ћемо умријети и одабрали смо најужаснији*“. Alen Tejlor, *Habsburška monarhija*, Clio, Beograd 2001, str. 263.

¹⁹ Патриотизам је тада широм Европе био на врхунцу, подстакавши неопходан елан који је био неопходан рату. Народне масе које су чуле њемачког цара како говори „не знам ништа о партијама“, прихватиле су обавезу лојалности својој нацији, беспоговорно као и они који су пјевали испред Бакингамске палате у Лондону: „*Год саве тхе Кинг*“ (Боже чувај краља!). *Руско преименовање дотадашњег назива Санкт Петербург у Петроград, баш као што је и британска краљевска породица у Лондону узела име Виндзор, умјесто дотадашњег Хановер, само су примјери националног патриотизма*. Према: Dž Roberts, *Evropa 1880-1945*, Clio, Beograd 2002, str. 308, 334.

²⁰ Max Weber u Н. Kohn, *The Mind of Germany*, London 1961, str. 285; према: Dž Roberts, *Evropa 1880-1945*, Clio, Beograd 2002, str. 308.

²¹ „Њемци су покушали да организују једну пољску легију да крене против Русије, организовали побуну у Ирској и планирали стварање независне украјинске и финске државе, а у Турској видјели базу за субверзивно дјеловање муслимана у британским колонијама, тако да ће револуционарни национализам снажно ојачати током рата“. Више у: Franz Fisher, *Germany's Aims in the First World War*: Chapter 4, „*The promotion of revolution*“, London 1967.

²² Исто тако, британски министар спољних послова, сер Едвард Греј, тврдио је да „*није било тога ко га је могао спријечити*“. Више на: <http://www.diplomatija.com/> 15.8.2018.

вијека. Идеализам и еуфорија су брзо спласнули током 1915. и 1916, након катастрофалних жртава на фронтима и са уништењем најбољих армија. Њемачко царство, иако без значајније помоћи савезника, држало је силе Антанте на одстојању, поразивши Русију на истоку, а 1917. скоро сломивши и исцрпљену Британију.²³ Средином 1917. чинило се да је Њемачка пред побједом, а у Лондону и Паризу се већ почела разматрати опција компромисног мира. Међутим, проглашавање неограниченог подморничког ратовања против трговачких бродова и откривање тајне њемачке понуде савеза Мексику (у Цимермановом телеграму), довеле су до тога да САД уђу у рат.²⁴

Још док се рат тек разбукутавао, владе великих сила су биле увјерене да ће будући политички облик и слика свијета на крају зависити само од тога чија војска однесе побједу. Међутим, већ од 1917. почели су се низати догађаји који су допринијели да ситуација измакне контроли европских влада, те су им се наметала нужна прилагођавања на геополитичком пољу.²⁵ Националне и социјалне револуције, економ-

²³ Њемачка је захваљујући прије свега добрим линијама унутрашње комуникације и жељезничкој инфраструктури, лако одбрањивом положају у рововима на Западном фронту, као и отвореном простору за мобилно ратовање против мање ефикасног, трмог непријатеља на Источном фронту – успијевала све вријеме рата да држи силе Антанте у својеврсној пат позицији. У прилог су јој ишли и висок квалитет и дисциплина војничког кадра и способни официри, бројно становништво и велика индустријска основа за вођење „тоталног рата“. Више у: F.S.Northedge, *The Troubled Giant: Britain Among the Great Powers*, London 1966, str. 623; T. Lupfer, *The Dynamics of Doctrine*, Fort Leavenworth, Kan, 1981; i Pol Kenedi, *Uspon i pad velikih sila*, CID, Podgorica 1999, str. 304.

²⁴ „Цимерманов телеграм“, који је њемачко министарство иностраних послова упутило својем амбасадору у Мексику, дајући му упутства како да закључи савез Мексика и Јапана против САД, један је од уснјешно искористићених повода за пропаганду од чланица Антанте. Порука је послата у виду шифрованог телеграма који је одаслао министар спољних послова Њемачког царства, Артур Цимерман, 16. јануара 1917. њемачком амбасадору у Вашингтону, Јохану фон Бернсторфу, у жеку Првог свјетског рата. Бернсторф је 19. јануара, по Цимермановом налогу, проследио телеграм њемачком амбасадору у Мексику, Хајнриху фон Екарту. Телеграм је наложио амбасадору Екарту да, ако постане изгледно да ће Сједињене Државе ући у рат, контактира владу Мексика са предлогом за успостављање војног савеза. Екарт је био овлашћен да Мексику понуди помоћ у снабдијевању како би Мексико повратио територије изгубљене током Америчко-мексичког рата 1848, конкретно територије савезних држава Тексас, Нови Мексико, и Аризона. Екарту је такође наложено да тражи од Мексика да помогне у успостављању савеза Њемачке и Јапанског царства. Телеграм је зауставила британска обавјештајна служба и он је стигао у америчку владу тек у фебруару 1917. када су му њемачки напади на америчке бродове дали још већи психолошки ефекат. На дан 15. марта потопљен је без упозорења један амерички брод и САД су објавиле рат Њемачкој 6. априла 1917. што се показало као одлучујући корак у окончању рата. Више у: Dž. Roberts, 2002,33.

²⁵ Улазак САД у рат, у својству „придружене силе“ а не као „члана Антанте“, измијенио је однос снага на бојиштима. Dž Roberts, 2002, 334.

ска исцрпљеност и разарања европских држава – умногоме су допринијели и смањењу њиховог утицаја у међународним односима. САД су огромним финансијским и материјалним средствима помагале Велику Британију, Француску, Италију, а у прољеће 1918. су на бојишта против Централних сила извеле око два милиона војника.²⁶ Међутим, САД никако нису хтјеле да на себе правно приме и обавезе и тајне договоре чланица Антанте, чиме су задржале могућност слободног дјеловања.²⁷ Први свјетски рат је приведен крају операцијама током 1918. након чега је наредне године организована и Мировна конференција у Версају код Париза. Тиме је окончана вишегодишња кланица, са милионима жртава и огромним употребљеним ресурсима, невиђених размјера до тада.

Савремена сагледавања и покушаји ревизионизма

Први свјетски рат и даље изазива интересовање, како научника, тако и публициста и политичара. Полемике о његовим коријенима нису окончане ни у науци ни у јавности. Дипломатија је будућност градила на вјештини манипулације, дволичности и умијећа тајних договора.²⁸ Рат који је требало да буде онај који ће ставити тачку на све ратове, у ствари је био почетак свих модерних сукоба, покретач „челичних олуја“, како је описао њемачки официр Ернст Јунгер у мемоарима о рововском ратовању. Одредбе Версајског споразума, којим је окончан Први свјетски рат, недвосмислене су – рат није почео у Сарајеву 28. јуна 1914. него мјесец дана касније, аустријском агресијом на Србију, а затим је у року од неколико дана Њемачка објавила рат Русији и Француској и ушла у Белгију. Професор историје и права на универзитету Питсбург Роберт Хајден истиче да је: „савремено схватање атентата у Сарајеву као „ис-

²⁶ У мемоарима В. Черчил је поводом уласка САД у рат истакао и следеће: „Маневар који доводи савезника на бојиште, раван је маневру којим се добија велика битка“. Према: *Група аутора, Амнезија јавности, Графо комерц, Београд 2004*, стр. 49.

²⁷ Предсједник САД В. Вилсон је својој држави трасирао пут у сам врх свјетске политике и није желио да има везане руке. САД су тада по материјалним потенцијалима већ биле свјетска сила, али то још нису биле по политичкој улози и престижу. Стога су у рат ушле са хегемонистичког становишта да буду арбитар и креатор новог посљератног поретка. Више у: *Andrej Mitrović, Vreme netrpeljivih, CID, Podgorica 1998*, стр. 22, 25.

²⁸ Тако је Отоманска империја 3. августа 1914. јавно обзнанила да ће остати неутрална држава у рату који је почињао, али је још претходног дана тајно склопила савез са Њемачком прихватајући да постане чланица блока Централних сила. И силе Антанте су у прољеће 1915. повеле преговоре о подјели остатака „болесника са Босфора“, односно Отоманске империје, признајући право Русији на анексију мореуза и Цариграда. Билатералним споразумом из маја 1916. силе Антанте су се договориле и о подјели азијских дијелова Османског царства, док би и Италији био дат један дио. Више у: *Andrej Mitrović, 1998*, 18.

кре која је запалила фитиљ четворогодишњег рата (1914–1918)“ или као „почетка Првог свјетског рата“ чудна ревизија историје, пошто ниједан озбиљан историчар не би могао да тврди да је рат наметнут Аустрији, Њемачкој или њиховим савезницима. Версајски споразум је признао да је сама агресија била узрок рата: Аустрија је искористила атентат као изговор и повод за напад, а Њемачка је кренула у агресивни рат нападајући Белгију и Француску”.²⁹

Одлучност Њемачке да ратом избори статус велике империјалне силе определијелила је судбину Европе 1914. Изгледа да у Европи тада није било великих државника попут канцелара Ота фон Бизмарка, чија је суздржаност деценијама чувала мир. Реалполитика је постојала и раније (код Ришелјеа) како то примјећује Кисинџер (1999:96-109), док се о постидеолошкој политици може говорити тек пошто су се велике модерне идеологије јавиле, афирмисале и прошле. Државницима који су претходили Француској револуцији и није преостајало ништа друго него да воде реалполитику, будући да на располагању нису имали неки идеолошки пројекат попут нпр. комунистичких, националсоцијалистичких или фашистичких, који ће се касније јавити.³⁰

Постоје спорења да се за катаклизму 1914. може кривити само једна држава и тврде да се радило о глобалном империјалном сукобу великих сила у коме је Њемачка само покушала да поправи последице свог касног уласка на историјску сцену. „*Велики број историчара данас вјерује, зачудо, да је оно што се у прошлости догодило мање важно од онога што људи вјерују да се догодило*“. Овако оксфордски историчар Кит Томас коментарише стање историјске науке на почетку

²⁹ „Произилазећи директно из овог признања, забрана агресије је брзо постала главно начело међународног права. Келог-Брајанов пакт из 1928. забранио је агресивне ратове, а окривљени у Нирнбергу 1945. били су оптужени за „злочине против мира“. У Повељи УН 1945. забрањен је нападачки рат. У првој пресуди Нирнбершког суда 1946. наведено је: „Започињање нападачког рата није само међународни злочин; то је врховни међународни злочин који се разликује од других ратних злочина само по томе што садржи у себи цјелокупно акумулирано зло.“ Роберт М. Хајден, „Рат је почео са агресијом на Србију“, више у: „Политика“, 30. јун 2014; О питању инвазије и ратне окупације, заштите цивилног становништва, више у: Đuro Degan, *Međunarodno pravo*, Pravni fakultet, Rijeka 2000, str. 894.

³⁰ Насупрот том тренду идеологизације политике кроз коју је она подвргнута једном стриктном и затвореном нормативном систему, на сцену ступа и опречни тренд који ће његовати они државници који ће у најбољим традицијама европске културе политику поимати једноставно као просту умјетност могућег која се никада не може затворити у скуп таксативно побројаних правила која ће имати идеолошки предзнак. Потом ће у 20. вијеку Черчил и Де Гол довести до крајњих консеквенци она стремљења која је започео Бизмарк. Према: Н. Цветичанин, Конституисање савремене постидеолошке политике, ИФДТ, Филозофија и друштво, 21, Београд 2010.

21. вијека.³¹ Стогодишњица Првог свјетског рата пропраћена је и коментарисана у бројним свјетским медијима. Пажњу медија је привукла и чињеница нејединства у оквиру саме ЕУ у вези са чином и карактером обиљежавања овог, по саму Европу судбоносног догађаја. На ову европску подијељеност враћа се писац Пјер Леметр, који истиче, „да је Европска комисија (влада) на крају одустала да уједињено обиљежи стогодишњицу, због превише различитих интерпретација, сјећања и ожиљака“. Он истиче да је „ЕУ створена да би се помирили велики непријатељи, прије свега Њемачка и Француска“³², али да немогућност³³ стварања заједничке европске историје, показана на примјеру обиљежавања стогодишњице почетка Првог свјетског рата, и стварање само економских веза, представљају неуспјех. Најтиражнији њемачки дневни лист „Билд“ изврнуо је званичну историју и „окривио *Младу Босну* и Гаврила Принципа за Први свјетски рат, али и за Хитлера, Велику октобарску револуцију и комунизам“. Закључак Билда гласи: „Без Првог свјет-

³¹ „Инерција из деведесетих још није превладана, а сви они који су тад изградили каријере на медијском сатанизовању појединих народа и простора - настоје да одрже ту негативну слику јер тако бране и своје позиције и привилегије стечене у том раздобљу. Организација за европску безбједност и сарадњу (ОЕБС) усвојила је у Вилњусу резолуцију којом се (између осталог) предлаже да 23. август постане европски дан сјећања на жртве стаљинизма и нацизма. Тог датума је 1939. потписан пакт Рибентроп–Молотов. Изједначавајући нацизам и стаљинизам, тенденциозно истичући пакт Рибентроп–Молотов, ОЕБС је на себе преузео улогу својеврсног тумача историје. Ово је само још један у низу случајева, перманентног процеса ревидирања историје који се одвија посљедњих деценија. Западна историографија се раније задовољавала тиме да минимизира значај и улогу СССР-а у побједи над нацизмом. Ново тумачење је отишло корак даље, и по њему је рат био посљедица покушаја Њемачке и СССР-а да изврше ревизију Версајског споразума и да Европу преуреде по својој мјери. Стаљинизам је био страшно зло и ништа га не може оправдати или рехабилитовати. То не може бити спорно. Спорно је што „нова“ историја, а и резолуција ОЕБС-а иду опасним путем на коме се прошлост мијења, манипулише и прилагођава дневнополитичким или стратешким потребама. У том контексту „чињенице престају да буду важне“ - како је примијетио историчар са Оксфорда, Кит Томас. То отвара пут ка новим историјским методама, па прошлост постаје оно што се данас договоримо“ „Договорена историја“, Политика, 4. септембар 2009.

³² И медији у Француској су дали простора стогодишњици Првог свјетског рата. Тако Фигаро, који Сарајевском атентату такође посвећује насловну страну и цјелу једну страницу унутар листа, истиче да убиство престолонаследника „свакако не представља елемент којим је започет Велики рат“. То су, за аналитичара овог листа, прије свега, биле три недјеље које су слиједиле послје овог догађаја и односи међу великим силама, као и погрешне процјене у европским пријестоницама докле би то све могло да доведе. Г. Чворовић (Париз), Велики рат и данас дијели Европу, Политика, 29. јун 2014.

³³ Како истиче Сергеј Лавров: „У Европи са њеном озлоглашеном политичком коректношћу покушавају да смекшају оштре историјске углове, да замијене војне почести побједника неутралним догађајима помирења. Нема сумње: треба гледати напријед, али не смијемо заборавити лекције историје“. Више на: <https://interaffairs.ru/> 5.6.2019.

ског рата и Хитлера не би било ни Другог свјетског рата, а САД и Совјетски Савез не би израсли у свјетске силе, док би Европа била поштеђена хладноратовских подјела 1945-1989“. Ни са крајем комунизма последице Првог свјетског рата, по Билду, још нису превазиђене”.³⁴ Оваква писања, својеврсни историјски инжењеринг и ревизија непобитних историјских чињеница, индукују се путем медија из одређених политичких и научних кругова у јавност и у образовни систем. Са очигледним циљем промјене свијести и ставова према судбоносним догађајима из прошлости, али и аргументације за потенцијалне геополитичке пројекте.

Из Првог свјетског рата произилази све што нас је задесило у 20. вијеку, геополитичке промјене, Југославије у неколико форми и облика, грађански ратови и др. Причу о Првом свјетском рату, једном од кључних догађаја бурног 20. вијека, прате неслагања историчара о његовим узроцима. Историчарка Аника Момбауер у књизи „Узроци првог свјетског рата“ посебну пажњу посвећује истраживању њемачког историчара Фрица Фишера и дебати која је уследила као реакција на његове тезе о Њемачкој као главном кривцу за глобални сукоб.³⁵ Интерпретација прошлости се мијења и њоме се манипулише и прилагођава дневнopolитичким или стратешким потребама. У том контексту изгледа да чињенице престају да буду важне. То отвара пут ка новим историјским „сагледавањима“.

Нема сумње да се глобални поредак драматично промијенио током посљедњих стотину година. Некадашње велике силе-губитнице, оснажене у међувремену својом економском моћи, настоје преправити прошлост у своју корист, оправдавајући себе. Европски лидери 1914,

³⁴ „Без Првог свјетског рата тешко је замислити револуцију у Русији и крај руске царевине. Радикалног совјетског комунизма можда не би ни било. У Њемачкој, гдје је револуција каналисана, не би се вјероватно десио Хитлер, јер тај пропагандиста и његови радикално-расистички погледи на свијет без изгубљеног Првог свјетског рата и неправедне послеријатне расподеле, у шта је већина Њемаца била увјерена, не би могли ни да се замисле“, тумачи Билд. Наводи се да су се распале државе, које су створене 1919/20. вољом побједника. Рат се десио у Југославији 1991, а чак и конфликт Израелаца и Арапа вуче коријене у пограничним напетостима Енглеза и Француза последице пада Османлијског царства 1918, пише Билд поводом стогодишњице почетка Првог свјетског рата. Њемачки дневник тумачи да је због свих тих катастрофа и конфликта, које је изродио Први свјетски рат, тај свјетски сукоб означен као европска „пракатастрофа“. И пошто та „пракатастрофа“ води поријекло од убиства аустријског престолонаследника, пуцњи из Сарајева одјекивали су кроз цио 20. вијек“, закључује Билд историјско „шта би било кад би било“. Више на: „Princip kriv i za Hitlera?“ <http://www.vesti-online.com/> 15.3.2018.

³⁵ Студија Анике Момбауер организована је хронолошки и почиње анализом контроверзи насталих на почетку рата. Ауторка затим истражује расправе које су уследили након Версајске мировне конференције, као и оне које су биле актуелне у међуратном периоду. Више у: Anika Mombauer, *Uzroci Prvog svjetskog rata*, Clio, 2013.

пошто нису успјели да постигну задовољавајуће компромисе, помирили су се са неизбјежношћу рата (иако неки са више одушевљења). Како је рекао историчар Кристофер Кларк, они су „мјесечарећи“ ушли у рат.³⁶ Поједини историчари праве аналогiju 2014/1914, истичући да данашње вријеме све више личи на оно које је претходило Првом свјетском рату. Тада се говорило о „уморном диву“, а и данас постоји замор више великих сила, а има и пуно регионалних криза. Са друге стране, евроскептици ће вам рећи да је „укидање националних држава“ и „федерализација Европе“ потпуно погрешан и опасан пут: „То је урађено управо послје Првог свјетског рата на Балкану“, наглашава Најџел Фериз, посланик британске Партије независности, истакавши као примјер стварање Југославије: „Хајде да им дамо једну заставу и једну химну и да их назовемо Југославија. Управо то је довело до страшних ратова деведесетих година и десетине хиљада мртвих. ЕУ сама чини исту грешку.“³⁷

Када је Кристофер Кларк објавио књигу „Месечари“, тиме је поново подстакао дебату о Првом свјетском рату. Осим ове књиге која је имала знатног одјека, запажена литература о Првом свјетском рату на западу је била и Пулицером награђено дјело „Тхе Гунс оф Аугуст“ Барбаре Такман. Анализирајући првих мјесец дана Великог рата, ауторка уопште не помиње аустријски напад на Србију.³⁸ Познати британ-

³⁶ „Док 2014. наизглед има мало сличности са 1914, оне имају једну заједничку карактеристику: ризик да ће све сложеније безбједносно и политичко окружење овладати лидерима који ни по чему нису изузетни. Прије него што постану свјесни ризика, ситуација би могла измаћи контроли“. Више на: Доминик Моази, „Повратак мјесечара“, више на: *Vijesti*, 1. јул 2014.

³⁷ „Њемачка империја, Аустроугарска, Белгија, Француска, Луксембург, Португал, Велика Британија, краљевине Бугарске, Италије, Грчке, Румуније, Руско и Отоманско царство, Србија, Црна Гора, као европске земље, сукобиле су се у страшном рату. Дивљаштво које је тако почело у Европи прелило се на читав свијет“, подсјећа Жозе Мануел Барозо, председник Европске комисије. „Мир не треба узети здраво за готово“, **Dojče vele**, <http://www.dw.de/16.7.2018>.

³⁸ О перцепцији Првог свјетског рата у западној литератури, историчар Р. Хејден каже: „За Енглеze и Американце, Први светски рат је био у Белгији и Француској. Све што је важно, десило се, из њихове визуре тамо, на Западном фронту. Французи су били и у Србији, али то је Балкански фронт, то је било по страни, главна акција је била на Западном фронту, поготову кад су Американци у питању. Они су кренули у рат 1917. и ишли су искључиво у Француску. Енглеске и америчке историје приказују Први светски рат само у Фландрији, битку на Марни, на Соми, рововске битке, нема ту много простора за приче са Балкана. То, по мом мишљењу, није никакво изненађење. Уосталом, Турци обележавају битку код Галипоља, на пример, док Енглези уопште не, јер су тамо изгубили. Винстон Черчил је толико грешака тамо направио да су изгубили хиљаде војника који су били Аустралијанци. Са друге стране, битка код Галипоља код Аустралијанаца има значајно место јер су њихови људи тамо били“, напомиње Хејден. Роберт Хејден, „Први свјетски рат ЕУ представља као неспоразум“. Више на: Политика, Београд, 28. јул 2014.

ски историчар Макс Хестингс, на примјер, у својој књизи „*Цатастрофе: Еуропе Goes to War 1914*“ чврсто истрајава на њемачкој кривици за избијање рата. Када је ријеч о старијим историчарима, међу најзначајнијима би свакако био и Италијан Луиђи Албертини који такође највећу кривицу за рат приписује Немачкој. Књиге Шона Мекмикина „1914 – одбројавање до рата“ и „*Руско поријекло Првог свјетског рата*“ изазвале су велику пажњу не само стручне јавности. Критичари сматрају да попут Кристофера Кларка и Маргарет Мекмилан³⁹ и Мекмикин⁴⁰ спадају у историчаре ревизионисте узрока Првог свјетског рата.

Први свјетски рат је неопходно сагледавати у ширем контексту, са геополитичког, економског, технолошког и културног гледишта. Мада се низом аргумената потврђује теза да убиство надвојводе у Сарајеву 28. јуна 1914. није сплет случајних околности већ резултат прорачунате политике.⁴¹ Како је давно истакао амерички предсједник Ф. Д. Рузвелт: „у политици се ништа не дешава случајно, шта год да се догоди - знајте да је тако било испланирано“. Франц Фишер је у свом обимном дјелу добро документовао неколико кључних теза које су помогле да се примарна кривица за избијање Првог свјетског рата још аргументованије припише самој Немачкој. Ако постоји незаобилазни историчар Првог светског рата, онда је то прије свих Фишер. Новија истраживања архиве Контраобавјештајног корпуса САД, бацају нека нова свјетла на дешавања „иза кулиса“. „Један од њих је *Интермаријум* (Међуморје), заједница држава између Црног мора и Балтика, замишљене послије Првог свјетског рата као „санитарни кордон“ против Совјетског Савеза.

³⁹ Супротно Кларку, погледи Макмиланове на узроке избијања Првог свјетског рата су одмјеренији, објективнији, иако и она, попут Кларка, упоређује Младу Босну са Ал-Каидом, или однос Србије према Србима у Босни (и Македонији) као однос Ирана према Хезболаху. Margaret MacMillan, „*The War that Ended Peace: How Europe abandoned peace for the First World War*“. Више на: <http://www.margaretmacmillan.com/12.4.2018>.

⁴⁰ На руској кривици за Први свјетски рат још радикалније инсистира аутор Шон Мекмикин (Сеан МцМеекин) у књизи „Јулу 1914: Цоунтдаун то Вар“ „...Сматрам да би без Сарајевског атентата највјероватнији сценарио био нека врста трећег балканског рата између Турске и Грчке негде у љето 1914, што је могло да води ширењу сукоба, али и оживљавању „Концерта Европе“, јер ниједна велика сила није жељела рат глобалних размјера“. Ш. Мекмикин, „Без Сарајевског атентата не би било Првог светског рата“, *Slobodna Европа*, 28.7. 2014.

⁴¹ „Говори се о низу „случајности“ које су пратиле Фердинандову посјету Сарајеву, а које ниједна озбиљна држава никако не би смјела да пренебрегне. Није тајна да су Францу Фердинанду његови њемачки непријатељи прижељкивали смрт, али није јасно зашто аустроугарске службе безбједности нису учиниле ништа да то спријече. На једном од рапорта после сарајевског атентата њемачки цар Вилхелм, који је презирао Словене, написао је да са Србијом треба завршити једном за свагда и то одмах“. Више на: <http://www.pravda.rs/ 28.6.2014>.

Надвојвода Ото Хабзбуршки и његов брат Феликс покренули су у САД, уз помоћ америчке католичке хијерархије, кампању за стварање Дунавске конфедерације. У јуну 1941. надвојвода Ото је одржао предавање у Конгресној библиотеци и поручио да 20. вијек припада великим државама и да народи Подунавља желе стварање Дунавске конфедерације“ наводи академик Д. Живојиновић.⁴² Посљедице Великог рата по међународне односе и глобални систем држава и даље се осјећају. И некадашњи њемачки министар Јошка Фишер се пита: „*јесмо ли ишта научили из политичких пропуста влада, институција и међународне дипломатије који су се десили у љето 1914?*“⁴³

Ревизионизам и консеквенце

Према постмодерној теорији, медији су постали водећи фактор у савременим друштвеним процесима. Постмодерни теоретичари тврде, „да је услед немогућности медијског система који је окупирао стварност почетка 21. вијека, да призове прошлост дошло до тога да се људска егзистенција затекла у непрекидној шизофреној садашњости. Постмодерну стварност карактерише симулација историје која се није десила, људи у савременом свијету изложени су псеудо-искуству насталом услед сталне изложености симулакрумима историјских догађаја“.(Маширевић,2009) Поставља се питање: која је сврха савременог историјског ревизионизма? Можда да се пронађу нови извори и на основу тога научно и објективно понуди новији угао гледања на неке од догађаја из прошлости? Или је у питању политички мотивисано прекрајање и ревизија историје, рецимо да се умањењем одговорности Њемачке за Први

⁴² „Аустроугарска представља најбоље подручје за почетак европске федерације. Више држава Аустроугарске, чак и ако једном добију потпуну независност, ускоро ће се због разних интереса наћи присиљене у овој или оној форми да буду заједно. Подијелене, оне ће брзо доћи под доминацију Њемачке“, писао је 1918. представник САД у Швајцарској професор Џорџ Херон, америчком предсједнику Вудро Вилсону. За такво решење залагала се и тајна католичка организација Интермаријум, с веома амбициозним плановима да у будућу конфедерацију укључе просторе између Балтичког, Црног, Егејског, Јонског и Јадранског мора – наводи академик др Драгољуб Живојиновић. Према: „Интермаријум“, више у: Вечерње новости, 28. фебруар 2014.

⁴³ „Велики дјелови сјеверне хемисфере и даље се боре са заоставштинама великих европских империја - хабзбуршке, руске и отоманске - које су пропале након Првог свјетског рата, или чији је пад, као што је случај са британском империјом, са овим ратом започео, а генерацију касније је запечаћен у још крвавијем сукобу. Зоне цијепања које су резултат тога – на примјер на Балкану и на Блиском истоку – данас представљају извор неких од највећих ризика по регионални, па чак и свјетски мир“. Аутор је бивши њемачки министар иностраних послова и вицеканцелар од 1998. до 2005; био је лидер њемачке партије Зелених готово 20 година. Више на: Joška Fišer, „Dugačka sjenka Velikog rata“, Vijesti, 1. februar 2014.

свјетски рат на неки начин чак релативизује и умањи и њена кривица за Други свјетски рат?⁴⁴ Очигледна је тенденција својеврсне замјене теза и упорног инкриминисања и дезавуисања у јавности појединих народа и држава. Имиц ових наших простора и даље је константно неповољан, јер је медијска пропаганда из деведесетих година прошлог вијека већ увелико продрла у школске уџбенике на Западу.⁴⁵ Млади у САД заиста мисле да су они ослободили Европу, јер је цијела њихова кинематографија пласирала приче да су они добили главне битке током Дана Д у Нормандији. Не ради се о незнању, већ о моћи медијске, филмске индустрије која је стављена у пропагандну улогу. Такав дискурс је завладао савременом свјетском историографијом. Како је рекао Анатол Франс: „историјске књиге које не садрже лажи су изузетно досадне“.

САД јесу у савезу са земљама Комонвелта однијеле најважније побједи у борбама против поморских и ваздушних снага Јапана и нанијеле озбиљну штету војном и индустријском комплексу нацистичке Њемачке. Није безначајна ни улога САД у помоћи СССР-а оружјем и превозним средствима, љековима и намирницама за вријеме рата. САД су из Другог свјетског рата изашле као суперсила која доминира на већем дијелу земаљске кугле. За све те успјехе Америка је платила релативно малу цијену, барем у поређењу са СССР-ом. Погинуло је 322.200 грађана САД, и то искључиво војника, а ратна дјеловања готово да нису ни дотакла територију САД. Уз све то, САД су избјегле и пад животног стандарда властитог становништва. Напротив, њихова економија у ратним је годинама забиљежила интензиван раст. Американци и многи западни Европљани увјерени су да је улазак САД у рат против сила Осовине био пресудан за коначан исход Другог свјетског рата.⁴⁶ Савезничке трупе су се 6. јуна 1944. године искрцале на сјеверу Француске, у Нор-

⁴⁴ Вагон у којем су Њемци 1918. у Компјењској шуми потписали капитулацију у Првом свјетском рату, исти је вагон у којем је 1940. Хитлер натјерао Французе да потпишу капитулацију у Другом свјетском рату.

⁴⁵ Западне земље покушавају да фалсификују резултате Другог свјетског рата, при чему Европа још увијек одбија да подржи резолуцију Генералне скупштине УН, коју је иницирала Русија, о неприхватљивости глорификације нацизма. Како истаје руски министар Сергеј Лавров: „Наши противници покушавају да умање улогу Совјетског Савеза у Другом свјетском рату. Они представљају СССР ако не као главног кривца за рат, онда као агресора - заједно са фашистичком Њемачком преувеличавају тезе о 'равноправној одговорности'. На исту страну стављају се нацистичка окупација која је однијела милионе живота, злочини колаборациониста и ослободилачка мисија Црвене армије. Више на: <https://interaffairs.ru/> 5.6.2019.

⁴⁶ Њемачка војска је претрпјела 74% губитака само у борби с СССР-ом, три пута више него у борби против свих других 25 земаља заједно. У Курској бици 1943, било је ангажовано 50% дивизија ъемачке целокупне војске, што је два пута више него на цијелом Западном фронту током цијеле 1943. Њемачка је изгубила 800.000 војника само у Стаљинградској бици, 7 пута више него на цијелом Афричком фронту током цијелог рата. Више на: <https://hr.rbth.com/> 27.1.2019.

мандији, чиме је отворен други фронт у Другом свјетском рату. САД су 23. маја 2019. издале комеморативни новчић посвећен побједи у Другом свјетском рату са свим савезничким земљама, изузев СССР-а. Савјет Федерације Русије је такав потез назвао фалсификовањем историје и непоштовањем доприноса Совјетског Савеза.⁴⁷ Четири од пет њемачких војника који су погинули у рату, настрадали су на Источном фронту.⁴⁸ Само 20% дјечака који су рођени у Совјетском Савезу 1923. преживјели су рат. Опсада Стаљинграда резултирала је смрћу више Руса (војних и цивилних) од оних које су САД и Велика Британија заједно имале током цијелог рата.⁴⁹

Ревизионизам се јавља у низу европских земаља које су некада биле комунистичке/социјалистичке. Доњи дом пољског Парламента (Сејм) усвојио је 2019. резолуцију у којој се тврди да је за избијање Другог свјетског рата једнако крив Совјетски Савез колико Хитлерова Њемачка. Аутори резолуције тврде да су до „почетка Другог свјетског рата довеле двије тадашње тоталитарне силе: Хитлерова Њемачка и Стаљинов Совјетски Савез, а након Пакта Молотов-Рибентроп, закљученог у Москви 23. августа 1939. Пољска и земље средње и источне Европе постале су прве жртве оба тоталитарна режима“. Руска Федерација сматра да Пољска тиме покушава да ревидира резултате Другог свјетског рата, које је установио Нирнбершки суд и да се тиме показује како идеологија побјеђује истину.

Такође има тенденција да се глорификује период царске Русије у односу на совјетску. Анимозитет и осјетљивост јавности у вези са „новим“ интерпретацијама узрока свјетских ратова је разумљив, јер се користи сваки повод као корак у процесу вршења ревизије прошлости,

⁴⁷ Амерички професор Карл Квалс изразио је своју збуњеност због „помпе“ у част 75. годишњице савезничког искрцавања у Нормандији 1944. Према ријечима историчара, управо совјетске трупе су дале главни допринос побједи над нацистичком Њемачком: „Као историчар за Русију, мора се истаћи да се Црвена армија борила и гинула три године прије 'Дана де' и потискивала нацисте. Он је напоменуо да су САД и Европа „смиривале“ Адолфа Хитлера током 1930-их и да је управо Црвена армија на крају учинила „за побједу више него било која друга земља“. Више на: <http://www.nspm.rs/02.6.2019>.

⁴⁸ Попис јединица Вермахта показује да је током читавог Другог свјетског рата, укупно 130 њемачких копнених дивизија уништено на бојном пољу и избрисано с тог пописа. Од тога су 104 дивизије (80%) претрпјеле пораз управо од совјетских трупа. Искрцавање енглеско-америчких трупа у Нормандији изведено је у љето 1944. како се не би дозволило да совјетске трупе саме однесу коначну побједу над Вехрмахтом али и да Совјети не би заузели цијелу Њемачку. Више на: <https://hr.rbth.com/27.1.2019>.

⁴⁹ Други свјетски рат иза себе је према прорачунима оставио између 50 и 70 милиона људских жртава, а 80% њих долази из само четири земље – Совјетског Савеза, Кине, Њемачке и Пољске. Преко половине жртава су цивилне, од чега већина жене и дјеца. <https://www.vesti.rs/16.5.2019>.

у складу са новом констелацијом снага и савезништава на глобалној свјетској позорници. Дјела старих аутора која се не уклапају у нову реалност се полако гурају у заборав. Стасавају нове генерације историчара, а са њима и „нова“ историја као вид пропаганде и манипулације. Те медијске кампање покрећу они који су у том рату били на „погрешној страни“. Критичари оцјењују да ако се тим тенденцијама не супротставимо, прије или касније поново ћемо се вратити на 1939, када ће опет бити проглашена изузетност неких европских народа, а да сви остали треба или да се потчине, или да буду уништени. Тај ризик постоји, а једини начин да му се супротставимо јесте да бранимо истину о том рату.⁵⁰ Историја има тенденцију да се понавља: први пут као трагедија, други пут као фарса“ (Хегел) и да „од историје учимо да од историје не учимо“. Сматра се да се историјом манипулише само ради одржавања тоталитарних режима, док су „демократски“ системи имуни на њену злоупотребу. Јер је употреба и злоупотребе историјских чињеница, догађаја и личности, погодан материјал за дневнополитичку употребу, али и аргументацију геополитичких пројеката и у демократским системима.⁵¹ У сврхе националне кохезије или пак продубљивања подјела у држави, а све ради политичке технологије, доласка или останка на власти, врши се агресивна медијска и образовна деконструкција историјских чињеница. Историја и настава историје су увијек подређене прокламованим националним вриједностима и интересима власти.⁵² Зато она никада у пуној мери није објективна. Како је истицао Фихте: „Ми смо оно што памтимо“. Или како је истицао Наполеон: „Историја је скуп лажи око којих су се људи сложили.“

Социолози су одавно примијетили да безрезервна објективност отупљује колективне инстинкте и слаби способност групе да се бори за своје интересе. Мада, када се ради о унутрашњој употреби историје, владе имају ограничења, јер подсјећање на прошлост налази се у служ-

⁵⁰ „За неке земље и народе Други свјетски рат је историја националног срама, који би они што прије да забораве зато што је историја таква каква је била или да је некако ревидирају пратећи савремене коњуктурне интересе. Покушавају да ставе знак једнакости између нацистичке Немачке и Совјетског Савеза, између Хитлера и Стаљина“. <https://rs-lat.sputniknews.com/> 24.10.2019.

⁵¹ Дана 23. јуна 1941, само дан након почетка њемачког напада на СССР, сенатор и будући председник САД, Хари Труман је изјавио: „Ако видимо да Њемачка побјеђује, треба да помогнемо Русима, а ако видимо да Руси побјеђују - треба да помогнемо Њемцима и тако их пустити да се поубијају што је више могуће.“ Изјава се слагала се општим мишљењем Американца у то доба - Alonzo Hamby: *Man of the People: A Life of Harry S. Truman*. New York: Oxford University Press, 1995.

⁵² Отац модерне историографије Леополд фон Ранке лансирао је максиму: „Пиши како се догађај уистину десио. Историјска наука мора почивати на истини, ни мање, ни више од тога“. Тиме је он изразио тежњу за потпуном објективношћу историчара.

би актуелне политике, али се ипак систематски не прибјегава историјском инжењерингу, барем не у демократским земљама са дугом демократском традицијом и изграђеним друштвом. Међутим, када се ради о борби за политичке интересе у иностранству, моћне државе поступају једнако као тоталитарне на унутрашњем плану, не бирајући средства. Оно што у неком тренутку може најбоље да се искористи, представља се као историјска чињеница. Није битно како је било, већ колико нешто доноси користи. Ако већ прошлост не може да се мијења, може битно да се утиче на њено виђење. Спретном употребом историје може се успјешније утицати на људе него многим другим средствима. Она је у стању да наведе да се верује у оно што манипулатор жели. (Анђелковић, 2009) Није истина сама по себи битна – важан је циљ коме треба да допринесе. Тако се ствара друштво равнодушно према националним вриједностима и убијеђено да су истинске историјске чињенице и знамените историјске личности у постмодерно доба ирелевантни. Путем агресивне медијске кампање намеће се слика оптерећености историјском митоманијом, док са друге стране демократске државе, које највише говоре о универзалним вриједностима и хуманизму у међународним односима, несебично штите своје парцијалне интересе и истичу до мита своје историјске личности и догађаје.

Закључна разматрања

Образовање је одувјек подручје непосредне политичке контроле и имплицитно или експлицитно, средство политичке социјализације, односно систематски покушај да се младе генерације формирају у складу са преовлађујућим системом вриједности. Учење историје, осим образовног циља, има задатак, такође, да код ученика формира позитиван однос према властитом народу, његовој традицији и укупним постигнућима. Историја јесте учитељица живота, али је за нашу анализу занимљиво да та учитељица различито тумачи прошлост, зависно од државе до државе, народа, односно политичког режима на власти, тако да исте, историјске ситуације у којима су се нашли различити народи, имају врло различиту научну интерпретацију. Памћење чини човјека човјеком, а лишен памћења, човјек се претвара у безобличну масу из које они који контролишу прошлост могу да обликују шта им је по вољи. Инфлација државних обиљежавања годишњица, под државним патронатом, политичко-пропагандних комеморација - је својствена углавном аутократским режимима који покушавају да агресивно наметну своје, идеолошко-митолошко, виђење историје или незрелих нација које имају потребу да убјеђују саме себе у истинитост државног тумача

чења историје, односно да вјерују у слику коју су сами о себи креирали.⁵³Прошлост и будућност које људи конструишу производ су медијске и образовне рационализације и перцепције њихових тренутних политика уз које они пристају.

Идеолог тумачи догађаје из прошлости у складу са својим интересом, тако да по вољи прекраја чињенице, или их уништава, или измишља нове. Отуда се за таквог идеолога – историчара (према Ђ. Шушњићу) каже – „Историја нас учи да не вјерујемо много појединим историчарима и што неки историчари могу, то историја никада није могла.“*Разумљива потреба сваког друштва да заснује позитиван однос младих према себи, да створи осјећај припадности, патриотизма, често доводи и до некритичке и тенденциозне интерпретације историје, тако да се управо кроз њу репродукује и негативан однос према другима који су кривци што наш потенцијал (који је у свакој нашој интерпретацији надмоћан другима) није могао доћи до изражаја.* У том смислу је још Џорџ Орвел дао јасну и недвосмислену формулу – „они који контролишу прошлост, контролишу и будућност“, „Ко контролише садашњост, контролише и прошлост” - једна је од давно изречених сентенци, док је руски историчар Покровски тврдио „да је *Историја политика пројектована на прошлост*“. Селективне елементе традиције, историјских догађаја и личности користе политичке елите за коцептуализацију и осмишљавање прошлости, према својим интересима, користећи се при томе: комеморацијама, јубилејима, подсећањима на жртве итд. (Делетић, 2013, 94) Без имало обзира према научности, утркују се политичари, „историчари“ разних профила али и од заната, да се „прославе“ доказујући да је све што се до сада писало фалсификат и посезање сусједа за њиховом славном прошлошћу. (Куљић, 2009). Политичари, попут добрих или лошијих глумаца, могу себи дозволити луксуз да „једно мисле, друго причају а треће раде“. Јер је политика прагматична дисциплина. Са друге стране, научник, историчар од струке, таква луксуз не може себи да приушти. Да пише и изјављује нешто што се коси са историјским фактима. Док масовни мејнстрим медији, као средство пропагандног дјеловања, објављују оно што им се налаже и сервира. Поготово у ех-комунистичким државама, мултиетничким, вишевјерским земљама, које имају својеврсни вид дихотомије или недовољно

⁵³ „Са поплавом електронских медија који имају јаку потребу за догађајима, како би одржали хиперпродукцију, обиљежавање годишњица су постала обавезни дио програмских шема. Претварање животних и националних драма у медијску некрофилију и злоупотребу оног што на Западу зову „телевизијом бола“. Пијетет, односно суштина, уступили су мјесто форми, морбидној инфозабави и подгријавању мржње према сусједима друге националности.“ Ж. Пантелић: <http://admin.nedeljnik.rs/> 18.5.2019.

дефинисаног идентитета – честа је (зло)употреба историјских тема. То представља користан простор за различите видове медијских манипулација, продубљивања постојећих подјела или скретања пажње са економских питања, политичких скандала и сл. Како је истицао Хантингтон: Како ће људи наредних деценија дефинисати свој идентитет кроз етничку и религијску припадност, тако је вјеројатније да ће односе са људима друге етничке или религијске припадности гледати у појмовима „ми“ против „њих“ (Сукоб цивилизација). Данас се у образовни систем и у простор медиасфере уводе лажна тумачења историје, користе се мистификације и псеудоисторијске теорије намијењене ревизионистичком сагледавању историјских догађаја и личности.

Radenko ŠĆEKIĆ

HISTORICAL REVISIONISM - USING OF HISTORIOGRAPHY IN (GEO)POLITICAL PURPOSES

Summary

Politics shapes both history and historiography. Historiography comes to understanding historical phenomena through the eyes of winners or losers. By social engineering we consider attempts to impact on the society as a whole or on its target segment, a social group. The First World War continues to cause media interest, both scientists, publicists and politicians. The controversy about its origins have not been finalized neither in science nor in public. Animosity and sensitivity of the public about the “new” interpretations of the causes of World Wars is understandable, because every inducement is used as a step in the process of auditing the past, according to a new constellation of forces and alliances in the global world stage. Works of old authors which do not fit in the new reality are slowly pushed into oblivion. Growing up a new generation of historians, and with them the “new” history as a form of propaganda and manipulation. Education has always been area of direct political control and implicitly or explicitly a mean of political socialization, or a systematic attempt to form a young generation according to the value of prevalent system. Learning history except educational goal has also the task to develop in students a positive attitude towards its own people, its traditions and overall achievements. History is the teacher of life, but for our analysis is interesting that this teacher differently interprets the past depend from country to country, nation or political regime in power, so that the same historical situations in which were find different nations have their own very different scientific interpretation. Memory makes a man a man, and deprived of memory, a man turns into a shapeless mass from which those who control the past can shape what is at their will.